

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐντεταλμένου ὑφηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ἡ πολιτιστικὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὡς κίνητρον τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἐξ αἰτίας τούτου ἀναφαίνεται ἡ πρώτη ἔφεσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ πρὸς πᾶσαν πολιτιστικὴν ἐκδήλωσιν. Ἡ ἔφεσις αὕτη διαρκῶς διὰ τῶν διὰ πόνου καὶ μόχθου ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀναπτυσσομένων ἐσωτερικῶν αὐτῆς διερεθισμῶν προοδευτικῶς καλλιεργουμένη καὶ ἐκ τῶν ἰδίων τροφοδοτουμένη δημιουργεῖ τέλος τὸ ὄριμον ἐκεῖνο στάδιον τῆς ψυχῆς, καθ' ὃ ἐπακολουθεῖ ἡ δημιουργία ἔργων διαδηλούντων ἐξύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπέρβασιν τῆς βιολογικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Ἡ ὀρθὴ ἐκμετάλλευσις τῆς φύσεως, ἡ διάρθρωσις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν ἠθικῶν κανόνων ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τοῦ ὄριμου τούτου σταδίου τῆς ψυχῆς. Αἱ βαθμίδες ὁμῶς τῆς ἀνυψώσεως ταύτης εἶναι πολλαπλαῖ, δι' ὃν λόγον καὶ τὰ κατὰ πᾶσαν βαθμίδα ἀνυψώσεως ἀναφαινόμενα ἀντίστοιχα ἔργα ποικίλλουν κατ' ἀξίαν.

Ἡ ψυχολογία διδάσκει ὅτι ἡ τοιαύτη ἔφεσις διὰ τὴν φθάσῃ εἰς τὴν οἰκείαν βουλευτικὴν ἐξωτερικευσιν, ἥτοι εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν οἰκείων ἔργων, α) διερεθίζεται ὑπὸ τῶν ἀντιστοιχῶν κατὰ τὴν ἀξιολογητικὴν τῆς βαθμίδα πολιτιστικῶν βιωμάτων, β) ἐξυληρετεῖται διὰ τῶν καταλλήλων ψυχικῶν λειτουργιῶν, γ) ἐνισχύεται καὶ ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὀρισμένων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, αἵτινες ὑπὸ τῆς ἰδίας ψυχῆς κατὰ τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς ἐπιλεγόμεναι ἀσκοῦν τὴν γόνιμον συμβολὴν των, δ) διαμορφώνει κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην τὴν ἀπαίτησιν ἐξωτερικῆς τινοῦ ἐνεργείας καὶ ὡς τοιαύτη μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀναφαινομένων λύσεων προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἐκείνου, ἥτις περισσότερον πρὸς τὸ βίωμά του πρόσκειται, ἀποτελοῦσα ἕκτοτε τὸν σκοπὸν, καὶ ἥτις κατὰ τὸν Ἄριστοτέλη ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς λογικῆς σκέψεως [« πότερον πράξει τόδε ἢ τόδε, λογισμοῦ ἔργον ἐστὶν » (περὶ ψυχῆς 434a)] καὶ ε) διευκολύνεται ἰδίᾳ ὅταν καθορίζονται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου πρὸ τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως τὰ κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν μέσα, αἵτινα τὸ μὲν εὐνοοῦν τὴν ἀσφαλεστέραν

κίνησιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τούτου καὶ προκαλοῦν τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀπαραιτήτων δεξιότητων, τὸ δὲ ἐξουδετερῶνουν τὰ προσκόμματα, τὰ πρὸς τὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς ταύτης ἐπιβλαβῆ ἐπιρροὴν ἀσχοῦντα. Ὅσον ἀσφαλτέστερον ἀμφότερα ταῦτα ἐπιτελοῦνται, τόσον περισσότερον ἢ πολιτιστικὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως καὶ ἐκπλήρωσιν ταύτης ἐνισχύεται καὶ δὴ διττῶς ἦτοι συναισθηματικῶς μὲν διὰ τῆς ἀναπτυσσομένης αἰσιοδοξίας, τῆς μέχρις ἐνθουσιασμοῦ ἐξικνουμένης, ἠθικῶς δὲ διὰ τῆς διαμορφώσεως τῆς συνειδήσεως τῆς ὑποχρεώσεως, τῆς εὐθύνης καὶ τοῦ καθήκοντος.

Μέλημα ἡμῶν εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν πῶς *καλλιεργεῖται ἡ πολιτιστικὴ αὕτη διάθεσις τῆς ψυχῆς*. Γενᾶται δηλαδὴ τὸ ἐρώτημα : Πῶς ἡ ψυχὴ ἐργάζεται διὰ νὰ κινήθῃ ἐκ τοῦ τεθέντος σκοποῦ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως καὶ ποίαν ἔσωτερικὴν μορφήν λαμβάνει, καθ' ὃν χρόνον τὸ μὲν προσδιορίζει τὰ κατάλληλα μέσα διὰ τὴν διευκόλυνσίν της εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ, τὸ δὲ ἐνισχύεται συναισθηματικῶς καὶ ἠθικῶς πρὸς λήψιν τῆς ἀποφάσεως.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συσσωρεύσεως ἐξ αἰτίας τοῦ λόγου *δημιουργικῆς ψυχικῆς ἐνεργείας*, ἣτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτιστικῆς βουλητικῆς ἐξωτερικεύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ψυχολόγοι ἐπέδειξαν ζωντὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ τρόπου καὶ τῆς μορφῆς τῆς ἐνεργείας ταύτης.

Οὕτως ὁ ψυχίατρος Carl Gustav Jung ἀσχοληθεὶς περὶ τὸν τρόπον τῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς διδάσκει¹ ὅτι ἡ ψυχικὴ αὕτη ἐνεργεῖα βαθμηδὸν καλλιεργουμένη ἔχει *δυναμικότητα*, καθ' ὅσον παρουσιάζει τάσιν, οἷαν ἔχουν τὸ ἐνστικτὸν καὶ ἡ ὁρμή, εἶναι *κατευθυνομένη*, δεδομένου ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἐγῶ, ὅπερ προσδιορίζει αὐτήν, καὶ παρουσιάζει *ὑπερέντασιν*, καθ' ὅσον αἱ οἰκεῖαι τάσεις, αἵτινες χαρακτηρίζουν αὐτήν, συγκεντρῶνται περὶ τὴν κατευθύνσιν αὐτῆς, ἐνῶ αἱ ἀντιτιθέμεναι, ἐξ αἰτίας τῆς δυναμικότητός της, ἀμβλύνονται. Ἐνέχουν ὅμως καὶ ἐκεῖναι δυναμικότητα, διότι ἂν πρὸς στιγμὴν σιγοῦν, εἰς διδομένην εὐκαιρίαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ τιθεμένου σκοποῦ ἀποκοτῶν ἐνάργειαν ἐπωφελεῖ διὰ τὸ ὑποκείμενον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκ τῆς συσσωρευομένης ἐν τῷ ὀργανισμῷ ψυχικῆς ἐνεργείας τὸ σοβαρώτερον μέρος αὐτῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἐγῶ, ἐνῶ τὸ ἄλλο μέρος αὐτῆς κρατεῖται ἐν ἐπιφυλακῇ, προκειμένου νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνασταλτικὸς παράγων καὶ δὴ ἀσυνειδήτως, ὅταν σημειωθῇ ὑπὸ τῆς κατευθυνομένης συνειδητῆς δυνάμεως ὑπέρβασις τοῦ κεκανονισμένου ὁρίου. Διότι τὸ ἀσυνειδήτουν τοῦτο μέρος τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας δὲν εἶναι προτὸν αὐθαιρέτου τάσεως ἢ τυχαίας συμπτώσεως, ἀλλ' ἐκδήλωσις ἐπιδράσεως πολλαπλῶν ψυχι-

1. Ernst Aeppli, Psychologie des Bewussten und Unbewussten, 1947, σ. 22-30.

κῶν παραγόντων, ὑπὸ τῆς πείρας καὶ τοῦ χρόνου ἐν τῷ ὄργανισμῷ καλλιεργηθέντων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἀσυνειδήτον Ἐγὼ χαρακτηριζόντων. Δρᾶ δὲ τοῦτο πολυμόρφως μὲν, σχεδὸν ὅμως πάντοτε, ἂν καὶ μὴ συνειδητῶς, κατὰ λίαν εὐφυᾶ τρόπον, διότι κανονίζει τὰς πρὸς διάθεσιν ψυχικὰς δυνάμεις ἢ ἀντιδρᾶ εἰς τὰς σημειουμένας ὑπερβολὰς ἢ ἐξυπηρετεῖ τὰς ἐκάστοτε ἐνδεειγμένας πτυχὰς τῆς ζωῆς καὶ γενικῶς διότι προκαλεῖ κατανομὴν τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐκάστοτε ἐπιδόσεων τοῦ ατόμου.

Τὸ κύριον συνελπὺς γνῶρισμα τοῦ ἀσυνειδήτου εἶναι, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐξυπηρετικὸν διὰ τὴν ζωὴν, διότι βαθμηδὸν διαμορφούμενον καὶ ἔχον συσσώρρευσιν ἀδιάθετου ψυχικῆς ἐνεργείας παρέχει διὰ τῶν διαφόρων ἐκάστοτε μορφῶν του, καὶ οὐχὶ σπανίως δι' ἐλέγχου καὶ δοκιμασίας, τὴν εὐεργετικὴν του ἐπιρροήν, ὅσάκις τὸ συνειδητὸν Ἐγὼ δὲν ρυθμίζεται κατὰ τὸ ὀρθῶς βιῶναι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ὁ C. G. Jung τὴν πολιτιστικὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἀποδίδει εἰς τὴν καλλιέργειαν βαθμηδὸν ἐν τῷ ὄργανισμῷ ψυχικῶν δυνάμεων, αἵτινες συμπυκνούνται πρὸς ὠρισμένην κατεύθυνσιν, ὑπὸ τοῦ Ἐγὼ προσδιοριζομένην, διαμορφώνουσαν τὴν ψυχικὴν ἐνεργείαν, τὴν εἰς τὴν ἐπέλεσιν τοῦ θεθέντος σκοποῦ ἀποβλέπουσαν.

Ἡ ἀποψὶς του εἶναι ὀρθὴ καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τονίζει γενικῶς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ψυχῆς πρὸς πάσαν σκόπιμον βουλευτικὴν ἐξωτερικέυσιν. Διότι δὲν νοεῖται σκόπιμος βουλευτικὴ ἐξωτερικέυσις χωρὶς τὸ προπαρασκευαστικὸν τῆς στάδιον. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο κυρίως *συσσώρρευσιν εἰδικῶν δυνάμεων*. Ἀλλὰ καὶ πολιτιστικὸν χαρακτηρὰ ἔχει ἡ σκόπιμος αὕτη βουλευτικὴ ἐξωτερικέυσις, δεδομένου ὅτι ἡ ρηθεῖσα συσσώρρευσις τῶν δυνάμεων, ὅταν κυριαρχῇ ἢ ἀγαθὴ διάθεσις, ἔχει ὡς ἐλατήριον τὸ λογικῶς βιῶναι. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ συνειδητὸν Ἐγὼ καὶ τὸ μὴ συνειδητὸν ἀσχοῦν τὴν ἐπιρροήν των πρὸς λήψιν καὶ ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποφάσεως.

Διὰ τῆς ἀποδοχῆς, ἐν τούτοις, τῆς συσσωρεύσεως καὶ συμπυκνώσεως εἰδικῶν δυνάμεων ὡς προπαρασκευαστικοῦ σταδίου μιᾶς σκοπίμου πολιτιστικῆς ἐξωτερικεύσεως δὲν παρέχεται ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ἡμῶν. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν κινεῖται ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ θεθέντος σκοποῦ πρὸς τὴν ἐπέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, ἐξακολουθεῖ νὰ προκαλῇ τὸ ἴδιον, ὡς καὶ πρότερον, ἐνδιαφέρον. Πρέπει ἐνταῦθα νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν, ὅτι παρεμβάλλεται *ψυχικόν τι μέσον*, ὅπερ ἂφ' ἐνὸς μὲν συγκρατεῖ πάσας τὰς δυνάμεις, ὅσαι ἐκ τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου ἐκαλλιεργήθησαν, ἂφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ κίνητρον ἀποφαστικῆς δράσεως.

Καὶ πράγματι εὐστοχωτέρα ἔρευνα ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀντιλήψεως ὅτι κατὰ τὴν κίνησιν ταύτην τῆς ψυχῆς δημιουργεῖται *σταθμὸς τις τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας*, ὅστις, ἐφόσον τὸ ἄτομον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν προορισμὸν του, παρουσιάζει τὰς ἐξῆς ἀπαιτήσεις :

α') Συγκεντρώνει ἐν ἑαυτῷ τὰς δυνατότητας, αἵτινες ἐκαλλιεργήθησαν κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον καὶ δὴ ὑπὸ μορφήν *περισσότερον συγκεκριμένην*, δεδομένου ὅτι ἐξ αἰτίας τούτων οὐδένα ἐνδοιασμὸν καὶ οὐδεμίαν ἐπιφύλαξιν προκαλεῖ ὁ σκοπὸς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ συγκρότησις μάλιστα τῶν δυνάμεων τούτων, σφυρηλατηθεῖσα κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐγῶ προσδιορισθέντος σκοποῦ, προσδίδει εἰς τὸ διαμορφωθὲν ψυχικὸν περιεχόμενον *μορφολογικὴν ἐνότητα*¹, ἐν τῇ ὁποίᾳ διαδηλοῦται προσαρμογὴ τῆς κατευθύνσεως τῆς βουλήσεως πρὸς τὸ αἴτημα τῆς συνειδήσεως. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ αἴτημα τοῦτο τῆς συνειδήσεως ἀποκτᾷ ἤδη ἐν τῷ σταθμῷ τούτῳ τὴν πλήρη σαφήνειάν του ἀποτελοῦν ἕκτοτε αἴτημα τῆς βουλήσεως. Ἐδημιουργήθη ἐξ ἄλλου ὁ ἴδιος σταθμὸς ἐκ τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας, ἧτις, κατὰ τὸν Jung, ἔχει δυναμικότητα, ἀποδεικνύεται κατευθυνομένη καὶ παρουσιάζει ὑπερέντασιν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, αἱ ἐν αὐτῷ δυνάμεις, αἵτινες συναγείρονται, κρατοῦν τὸ συνειδέναι ἐν ἐργηρόρει καὶ τὰς θυμοκρατικὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τροπὸν ὥστε τὸ αἴτημα τῆς συνειδήσεως νὰ εἶναι ἀναμφισβήτητον.

β') Ὁ ἴδιος σταθμὸς καταδεικνύει προσδιορισμὸν καὶ κατευθύνσιν τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας ἱκανῶς καλλιεργουμένης ὑπὸ τῶν *κριτηρίων τοῦ λόγου*. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ σταθμὸς οὗτος συγκρατεῖ ἐν ἑαυτῷ συμπεπικνωμένας δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν ἐνὸς Ἐγῶ, ὠρίμου νοητικῶς καὶ καθαροῦ ψυχικῶς, ἥτοι ἱκανοῦ τὸ μὲν νὰ κινῆται κατὰ τὰς λογικὰς ἀπαιτήσεις τὸ δὲ νὰ ἐκμηδενίξῃ τὰς ἐξ ἰδιοτελείας καὶ ἐγωκεντρισμοῦ προερχομένας ἐπιρροάς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἱ συμπεπικνωμένα δυνάμεις τοῦ σταδίου τούτου παρουσιάζουν *πολιτιστικὴν ἀπόχρωσιν*. Διότι διὰ τοῦ μνημονευθέντος λόγου καλλιεργεῖται ἐκείνη ἡ ἱκανότης τῆς ψυχῆς, ἧτις, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, ἀν καὶ εἶναι κοινὴ εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀποτελεῖ ἐν τούτοις αἰτίαν ἰδίας δι' ἕκαστον ἀνθρώπον φρονήσεως [« τοῦ λόγου δ' ἐόντος ξυνοῦ ζῶουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν » (ἀπόσπ. 2)]. Ὁ λόγος οὗτος, ὅστις προσπορίζει εἰς ἕκαστον ἄτομον ἰδίαν πολιτιστικὴν ἱκανότητα, ἀποτελεῖ ἐπίσης, κατὰ τὸν ἴδιον, καὶ κριτήριον ἀληθείας, διότι παρέχει τὴν ἀκριβῆ τῶν ὄντων γνώσιν [« τὸν κοινὸν λόγον καὶ θεῖον καὶ οὐ κατὰ μετοχὴν γινόμεθα λογικοὶ κριτήριον ἀληθείας φησὶν ὁ Ἡράκλειτος » (Σεξτ. Ἐμπειρ. πρὸς Μαθημ. VII 126)]. Τὰ κίνητρα συνεπῶς τοῦ λόγου κατεργάζονται ἐν τῷ σταθμῷ τούτῳ ψυχικὴν ἐνέργειαν πολιτιστικῆς φύσεως, δεδομένου ὅτι κινεῖται ἤδη ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἱκανότητα τῆς καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ πολιτιστικὴ ὁμως αὕτη ἀπόχρωσις καθιστᾷ σαφὲς ὅτι αἱ συμπεπικνωμένα δυνάμεις τοῦ σταθμοῦ τούτου, αἱ διὰ τοῦ λόγου καλλιεργηθεῖσαι,

1. William Mc Dougall, *Aufkräfte der Seele*, 1947, σ. 72-88.

δέν έχουν καθαρώς νοησιαρχικόν χαρακτήρα, ἀλλ' ἀποδίδουν τὰς ικανότητες ἐκείνας τῆς ψυχῆς, αἵτινες ἔχουν εὐρύτεραν δυναμικότητα καὶ αἵτινες, ὅσον περισσότερον καλλιεργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται, τόσον σταθερώτερον πραγματοποιοῦν τὴν πολὺπλευρον ἐξύψωσιν καὶ μόρφωσιν τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὀδηγοῦν βαθμηδόν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, αἱ δυνάμεις αὗται εἰς τὸ μέγιστον μάθημα, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ γνώσις εἶναι ἀνωφελῆς [« ἄνευ ταύτης (τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ιδέας) εἰ ὅ,τι μάλιστα τᾶλλα ἐπισταίμεθα, οἶσθ' ὅτι οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος, ὡσπερ οὐδ' εἰ κεκτῆμεθ' αἰ ἄνευ τοῦ ἀγαθοῦ (Πλάτ. Πολιτεία 505b)]].

Ὅθεν αἱ συμπεπυκνωμένοι λογικαὶ δυνάμεις τοῦ σταθμοῦ τούτου, ὀδηγοῦσαι πρὸς τὸ μάθημα αὐτὸ τοῦ ἀγαθοῦ, δέν κινοῦνται μόνον εἰς τὸν περιορισμένον χῶρον τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ ἰδίως ὑπόθεσιν τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς πεζῆς συλλογιστικῆς νοοτροπίας. Ἐκεῖ ἡ συλλογιστικὴ ἐνέργεια δέν εὐνοεῖ τὴν ὑπέρβασιν τῶν φραγμάτων τῆς λογικῆς. Τοῦναντίον ἐνταῦθα αἱ λογικαὶ δυνάμεις τοῦ σταθμοῦ τούτου ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς καθαρᾶς ψυχῆς, τῆς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Ἐπέκεινα ἑναρμονιζομένης, γίνονται αἰτία νὰ ἀναβλύξῃ πάντοτε ἄψογόν τι καὶ ὑπερβατικὸν βίωμα. Εἶναι τὸ βίωμα, ὅπερ προσδιορίζει κατευθύνσεις ἀπολύτου κύρους, ἀναγνωριζόμενας ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς ζωῆς. Κατὰ τὸ βίωμα τοῦτο μαρτυρεῖται διηνεκῆς παρουσία ἐν τῇ ζωῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ ἰδεώδους, διότι ἀπελευθερῶνει τοῦτο τὴν ψυχὴν τῶν ἐφημέρων καὶ προσκαίρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ γνησίου, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς ἱστορίας. Προσδιορίζεται συνεπῶς ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια τοῦ σταθμοῦ τούτου ὑπὸ λόγου καθαροῦ καὶ γνησίου.

γ') Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται φανερόν, ὅτι ὁ πολιτιστικὸς χαρακτήρ τῶν συμπεπυκνωμένων δυνάμεων τοῦ σταθμοῦ τούτου διαδηλοῖ ἀνύψωσιν τοῦ ἀτόμου ἐκ τῆς βιολογικῆς σφαίρας, ἐν ἣ κυριαροῦν αἱ ἀνεξέλικτοι καὶ τὴν ζωὴν τῶν πρωτογόνων χαρακτηρίζουσαι ψυχικαὶ μορφαὶ καὶ ἐν ἣ προσδιορίζεται πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τῶν αἰτημάτων τοῦ ἐνστικτοῦ, πρὸς τὴν σφαῖραν τῆς πολιτιστικῆς δράσεως, καθ' ἣν ἡ συνείδησις δέν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὰς ἀντιδράσεις τῆς ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προερχομένων ἐρεθισμῶν, ἀλλὰ τροφοδοτεῖται καὶ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιτευγμάτων, αἵτινα ἡ καλλιεργημένη διὰ τῆς μορφώσεως ψυχὴ διηνεκῶς δημιουργεῖ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ οὕτω διαρθρούμενα ἐν τῷ σταθμῷ τούτῳ περιεχόμενα ἀποτελοῦν κυρίως τὴν πρώτην πηγὴν, ἐξ ἧς δημιουργεῖται καὶ ἐξωτερικεύεται ὁ πνευματικὸς κόσμος. Δέν εἶναι δηλαδὴ κατὰ τὴν ὥριμον ταύτην βαθμίδα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀτόμου ὁ σταθμὸς οὗτος τῆς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς ἐνεργείας κέντρον ἐνστικτωδῶν τάσεων, ὑφιστάμενον παθητικῶς τὰς ἀλλοτριὰς πιέσεις καὶ ἐπιδράσεις, ἀλλὰ κίνητρον πολιτιστικῆς ενεργητικότητος, ἥτις, ἐφ' ὅσον ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου, δημιουργεῖ τὴν αἰτίαν πνευματικῆς ψυχα-

γωγίας. Ἡ ψυχαγωγία αὕτη φανερώνει, ὅτι ὁ σταθμὸς οὗτος εἶναι ὄριμος, ἔχων τὴν πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐξωτερίκευσιν ἰκανότητα τῆς ψυχῆς.

Τοιαύτην ψυχαγωγίαν εἰς τὰ πρῶτα στάδια τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου δὲν εὐρίσκομεν. Διότι ἡ ἔναρξις τούτου ἀναφαινομένη, ὡς γνωστόν, διὰ τῶν βιωμάτων, αἵτινα παρουσιάζουν τὴν πρώτην ἀντίδρασιν καὶ τὴν πρώτην ἀνταπόκρισιν τῆς ψυχῆς πρὸς πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν ἐπιρροήν, οὐδὲν στοιχεῖον ἐμφανίζει διὰ τὴν ἀναμφισβήτητον ἰκανοποίησιν τοῦ ἀτόμου. Βαθμηδὸν τὰ περιεχόμενα τῶν βιωμάτων διὰ τῆς ἐσωτερικῆς καλλιέργειας τῶν μορφοποιούντων εἰς *συνειδητὰ* γεγονότα, αἵτινα ἔχουν τὸ ἰδιαίτερον προσὸν ὅτι παρουσιάζουν τὸν ψυχικὸν κόσμον τακτοποιηθέντα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Ἐγῶ. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ἀποκαλύπτονται οἱ παράγοντες, οἵτινες συνεργοῦν εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ψυχικοῦ τούτου κόσμου, ἀφυπνίζεται ἡ ἐνεργητικότης τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἐπιτελεῖται συναλλαγή τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἐγῶ καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιρροῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διαμορφωθέντος ψυχικοῦ περιεχομένου. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐνεργείας ἐπισύρει ἤδη τὴν προσήλωσιν τοῦ ὑποκειμένου. Οὐδὲν ὅμως καὶ ἐνταῦθα στοιχεῖον εὐρίσκομεν, ἔξ οὗ ἤθελε προκληθῆ ἰκανοποίησις τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ἀγωνία διακατέχουν τὸ ἄτομον, δεδομένου ὅτι διὰ τῶν συνειδητῶν τούτων γεγονότων δὲν ἔχει ἐπέλθει ἡ ὠριμότης ἐκείνη τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν περατοῦται ἡ προπαρασκευὴ αὐτῆς διὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως πρὸς ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν.

Ὄθεν τὰ δύο ταῦτα στάδια, διαδηλοῦντα τὴν προσωπικὴν συμβολὴν τοῦ ἀτόμου εἰς πᾶσαν πολιτιστικὴν ἐνέργειαν, παρουσιάζουν μόνον τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ψυχῆς του αἰτήματα, τὴν προσπάθειαν καὶ τὸν μόχθον αὐτοῦ, τὴν συγκέντρωσιν τῶν δυνάμεών του πρὸς ὠρισμένην κατεύθυνσιν καὶ τὴν κατὰ τὴν πορείαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς *σύλληψιν ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ σκοποῦ τῆς ἐνεργείας*. Δὲν εἶναι ὅμως, ὡς ἐτονίσθη, ταῦτα ἀρκετὰ διὰ νὰ δημιουργηθοῦν τὰ συναισθήματα τῆς ἰκανοποίησεως.

Ὄταν, ἐν τούτοις, ἀφοῦ προπαρασκευασθῆ ἡ ψυχὴ καὶ διάρθρωθῆ τοιοῦτον συγκεκριμένον μορφολογικὸν περιεχόμενον, ὥστε νὰ κινηθῆ αὕτη πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, καὶ ὅταν γενικῶς συγκροτηθῆ ὁ σταθμὸς ἐκεῖνος τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας, καθ' ἣν ἀναφαίνεται ἡ συσσώρευσις τῶν εἰδικῶν διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, τότε ἀνθοῦν τὰ εὐάρεστα καὶ ἰκανοποιητικὰ συναισθήματα καὶ ἀναφαίνεται ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀτόμου ἀγαλλίασις. Καὶ εἶναι τοῦτο φυσικόν, διότι ὁ σταθμὸς οὗτος συγκρατεῖ ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν ἐσωτερικῶν εὐεργετικῶν καὶ δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ ἀτόμου. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν, ὅτι ὁ σταθμὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὸ *κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος*. Ἡ ἐν αὐτῷ ἐκδήλωσις τοῦ εὐαρέστου συναισθήματος μαρτυρεῖ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου καὶ τὴν συσπείρωσιν τῶν ἐκ τούτου δημιουργηθεισῶν

δυνάμεων, ὥστε νὰ ἀναφανῆ ἡ ὄριμότης καὶ ἡ ἐτοιμότης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐξωτερίκευσιν.

Ὁ σταθμὸς οὗτος ἀποτελεῖ μετὰ τὰ βιώματα καὶ τὴν συνειδητοποίησιν τούτων τὴν *τρίτην πλέον βαθμίδα* τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ δηλαδή, ἀφοῦ διὰ τῶν βιωμάτων καὶ τῶν συνειδητῶν γεγονότων τερματίσῃ διὰ τοῦ τιθεμένου σκοποῦ τὴν προπαρασκευὴν αὐτῆς διὰ πᾶσαν σκόπιμον βουλευτικὴν ἐξωτερίκευσιν, πρέπει ν' ἀποκτήσῃ τὰ κίνητρα τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀνυψώσεως αὐτῆς διὰ τοῦ συναγεροῦ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος εἰς τὸν σταθμὸν ἐκεῖνον, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἀποτελῶν τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, κρατεῖ ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ ἐφόδια, τὰ διὰ τῶν εὐαρέστων συναισθημάτων μαρτυρούμενα, ὥστε νὰ θεωρῆται πηγὴ ἐξωτερικῆς ἐνεργείας. Ἄρα ὁ σταθμὸς οὗτος παρεμβάλλεται κατὰ τὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ τεθέντος σκοποῦ καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν συγκρατεῖ πάσας τὰς δυνάμεις, ὅσαι κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον ἐκαλλιεργήθησαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ κίνητρον ἀποφασιστικῆς ἐξωτερικῆς δράσεως.

Κατὰ τὴν βαθμίδα ταύτην τὸ ὑποκείμενον δὲν ἐπαναπαύεται εἰς τὸ καλλιεργηθὲν ἐσωτερικὸν ἀγαθόν. Αὐτοσυγκεντρούμενον εἰς τὸ περιεχόμενον, ὅπερ ἀνεπτύχθη διὰ τῆς συμβολῆς τῶν προηγουμένων βαθμίδων, ἐσωτερικεύεται, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ διὰ τῆς προσωπικῆς του ἀφοσιώσεως σοβαρότεραν σημασίαν καὶ ἰσχυρότερον κύρος, καὶ αὐτοτροφοδοτεῖται ἐξ αὐτοῦ διὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του μεγαλυτέρας ἀπαιτήσεις διὰ τὸ ψυχικόν του Ἐγώ. Εἶναι αἱ ἀπαιτήσεις ἐκεῖναι, αἵτινες ἱκανοποιοῦνται διὰ τῆς ἐξωτερικῆς βουλευτικῆς ἐκδηλώσεως.

Παρατηρήσεις.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος παρατηροῦμεν ὀρισμένα γνωρίσματα. Ἐπισημαίνομεν ταῦτα, διότι τοιουτοτρόπως συνειδητοποιοῦμεν περισσότερο τὴν σημασίαν του.

1. Ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦτο κατόπιν τῆς μέχρι τοῦδε καταβληθείσης προσπάθειας *σταθμὸν ἀναψυχῆς*. Αἱ πολλαπλῶς λειτουργήσασαι ἐσωτερικαὶ δυνάμεις, αἵτινες διαρθρώνουν τὴν εἰς ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν κατατείνουσαν δημιουργικὴν μορφήν, ἐπιτυγχάνουν εἰς τὴν μορφήν ταύτην ὅ,τι ἐπιζητοῦν. Διὰ τοῦτο παρουσιάζεται ὁ σταθμὸς οὗτος ὡς ἀνάπαυλα, δεδομένου ὅτι εὐρίσκει ἡ ψυχὴ εἰς αὐτὸν ἱκανοποιητικὴν δικαίωσιν. Ἦδη ὁ ἐσωτερικὸς μόχθος ἀμβλύνεται καὶ ἡ ἀγωνία ἐξουθενοῦται. Ὅθεν ἀποτελεῖ ὁ σταθμὸς οὗτος λύτρωσιν διὰ τὴν μοχθοῦσαν ψυχὴν. Ἐπιφέρει ὅμως καὶ ἀναζωπύρωσιν τῶν ἰδίων δυνάμεων, διότι διερεθίζει ταύτας πρὸς ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν. Ἐκ τοῦ

λόγου τούτου ἡ ἔσωτερικὴ λειτουργία, ἥτις ἐπέτυχε τὴν συσπείρωσιν τῶν δυνάμεων τούτων, διαδηλοῖ ἐξ αἰτίας τῶν ἰδίων καὶ νέαν αὐτορρησίαν.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον καὶ ἄλλοι σταθμοὶ ἀναφαίνονται καὶ διη τόσον περισσότεροι ὅσον τὸ αἷτημα τοῦ βιώματος εἶναι σπουδαιότερον καὶ τὰ σχετικὰ διαφέροντα ἐντονώτερα. Τὸ κύριον ὅμως γνώρισμα τῶν σταθμῶν ἐκείνων εἶναι ὅτι προκαλοῦν ἔσωτερικὴν ἀνθησιν τῆς ψυχῆς καὶ ὑπέρβασιν τῆς κινήσεως αὐτῆς πρὸς τι περαιτέρω. Διὰ τοῦτο ἔχομεν κατὰ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον τὸν προοδευτικὸν χαρακτήρα τῆς *ἐξελίξεως*. Τὸ γνώρισμα ὅμως τοῦτο ἐξέλειπεν ἤδη ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς ἔσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος. Διότι κατ' αὐτὸ δὲν σημειοῦται προοδευτικὴ κίνησις τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πραγματοποίησις τοῦ τελευταίου πλέον σταθμοῦ τῆς ἔσωτερικῆς ταύτης λειτουργίας. Καὶ ναὶ μὲν ἤδη ἡ ἐλευθέρωσις τῶν συμπεπυκνωμένων ἐν αὐτῷ δυνάμεων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας. Αὕτη ὅμως δὲν εἶναι ὑπόθεσις ψυχικὴ, ἀλλὰ κινήσις ἐξωτερικὴ.

Ὅθεν καταφαίνεται ὅτι οἱ σταθμοὶ τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου μειονεκτοῦν ἔναντι τοῦ κέντρον τῆς ἔσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, διότι οὔτε τὴν σαφήνειαν τοῦ κέντρον τούτου ἔχουν, οὔτε τὴν ἀνάπαυαν τῆς ψυχῆς παρέχουν, οὔτε τὴν ψυχαγωγίαν προσδίδουν, οὔτε τὴν βουλευτικὴν ἐξωτερικέυσιν διερεθίζουν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν προσδιορίζομεν τὸν τελευταῖον σταθμὸν τῆς ἔσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργείας ὡς λύτρωσιν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ μόχθου καὶ τῆς ἀγωνίας.

2. Εἰς ὅλας τὰς ἐξελικτικὰς βαθμίδας τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου καὶ περισσότερον εἰς τὸ τέρμα τούτου, εἰς τὸ κέντρον τῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, διακρίνομεν δύο τάσεις : α) Τὴν *ἀφομοιωτικὴν* καὶ β) τὴν *τελολογικὴν*. Αἰτία τῆς μὲν πρώτης εἶναι ἡ ἔντασις τοῦ ποιοῦ τῶν ἀρχικῶν βιωμάτων, ὅπερ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προσδιορίζον — κατὰ τὰς βαθμίδας τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου — τὴν πορείαν τῆς ἐξελικτικῆς καλλιέργειας τῶν ψυχικῶν δυνάμεων σφυρηλατεῖ ἐν τῷ τελευταίῳ σταθμῷ ταύτης περιεχόμενον ἐναρμονιζόμενον πρὸς τὰ αἰτήματά του. Τῆς δὲ τελολογικῆς τάσεως τὴν αἰτίαν εὐρίσκομεν εἰς τὴν κατὰ τὴν μορφήν τῆς ἐντελεχείας κινήσιν τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐπιδιώκει κατὰ τὸ ὄριμον στάδιον αὐτῆς τὴν ἀποκάλυψιν σταθμοῦ σαφοῦς καὶ συγκεκριμένου. Τὴν ὀλοκλήρωσιν τούτων εὐρίσκομεν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κέντρον τῆς ἔσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος. Οὕτως ἂν κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ προπαρασκευαστικοῦ τοῦ κέντρον τούτου σταδίου τὰ βιώματα ὡς ἔμμονοι τελολογικαὶ τάσεις αὐτοεξελίσσονται πρὸς ὄριμον μορφήν, ἀποκτᾷ ἡ μορφή αὕτη ὡς ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν σκόπιμον ἔσωτερικὴν καταργασίαν τῶν βιωμάτων ἀναμφισβήτητον γνησιότητα.

3. Ἀλλὰ καὶ ἡ διερεθίσις, ἥτις ἀποκορφώνεται εἰς τὸν σταθμὸν μας, διαπιστοῖ τὴν συμβολὴν στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ μὲν προκαλοῦν ἀναταρα-

χῆν, ἐνθουσιασμὸν καὶ δραστηριότητα, τὰ δὲ προσφέρουν γαλήνην καὶ ἁρμονίαν. Ἄλλαι δηλαδὴ δυνάμεις τῆς ψυχῆς παρουσιάζουν ἑσωτερικὴν ἀναδρομὴν καὶ ἀναμόρφωσιν, αἵτινες ἐν τούτοις εἶναι εὐεργετικάι, διότι δι' αὐτῶν κρατεῖται ἡ ψυχὴ ἐν ἐγρηγόρσει καὶ διερεθίζεται ἡ βούλησις, καὶ ἄλλαι ἀποκαθιστοῦν εἰς αὐτὴν τὸ μέτρον, τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν. Αἱ πρῶται παρουσιάζουν τὸ *διονυσιακὸν στοιχεῖον*, ὅπερ ἐν τῇ διαδοχικῇ του δραστηριότητι καὶ διὰ τῆς πλοκῆς τῶν οἰκείων δυνάμεων καλλιεργεῖ τὴν αὐτοανάπτυξιν καὶ αὐτοεξέλιξιν. Αἱ δευτέραι χαρακτηρίζουν τὸ *ἀπολλώνιον στοιχεῖον*, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ αὐτοαναπτυσσόμενον καὶ αὐτοεξελισσόμενον προσδίδει μορφὴν καὶ διάρθρωσιν. Ἐκ τούτου ἡ μορφὴ αὐτοῦ ἀποκτῶ σαφήνιαν καὶ ἐνάργειαν. Ἀμφότεραι συνεργοῦν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κέντρου τῆς ἑσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, δεδομένου ὅτι, ὡς ἐτονίσαμεν, ἀντικατοπτρίζονται ἐν αὐτῷ τόσον ὁ διερεθισμὸς πρὸς βουλευτικὴν ἐξωτερικευσιν, ὅσον καὶ ἡ λύτρωσις τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ ἑσωτερικοῦ της μόχθου.

4. Εἰς τὸ ἴδιον κέντρον συγκλίνουν καὶ ἄλλαι *ἀντιθέσεις*. Οὕτως ἂν ὡς δημιουργημὰ τοῦ ἀτόμου ἀποτελῇ τοῦτο ἐφόδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἱκανοποιοῦνται αἱ ἐγκεντρικαὶ ἐκείνου φιλοδοξίαι, τίθεται ἕξ ἄλλου τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς δόλητος, δεδομένου ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ του ἐκπλήρωσις ἀποβαίνει ἐπιφελῆς δι' ἐκείνην. Καὶ ἂν ἐν αὐτῷ ἀντικατοπτρίζεται τὸ γνῶρισμα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀτόμου, οἱ σκοποὶ τῆς προσπαθείας του καὶ τὸ σύμβολον τῶν ιδεῶν του, ἀνταποκρίνεται παραλλήλως τὸ ἴδιον, λόγῳ τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀτόμου συμβολῆς, καὶ πρὸς τὰ ἰδιάζοντα αἰτήματα τοῦ συνόλου. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἀτομον γίνεται διὰ τούτου ἀφωσιωμένον τέκνον τῆς ἐποχῆς του, καὶ γενικῶς, ὡς ὑφιστάμενον τὴν ἐπιρροὴν τοῦ πνεύματος τῆς δόλητος, πιστὸς φορεὺς ἐκείνου, καθίσταται παραλλήλως ἐκ τοῦ ἰδίου ἔγκυρος προσωπικότης καὶ κατέχει τὴν αἰτίαν τῆς δημιουργίας τοῦ ὑψηλοτέρου, ἕξ οὗ καὶ ἀποθανατίζεται. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται καλλιεργοῦσαι τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν τῆς ἑσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος καταδεικνύουσιν ἐπὶ πλέον τὴν μοῖραν τῶν ἐγκεντρικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, αἵτινες κατὰ τὴν πολιτιστικὴν δρᾶσιν αὐτοῦ κατεργάζονται τὴν διάρθρωσιν τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ ἀξιολογώτερου. Διότι ὁ ὑποκειμενικὸς ψυχικὸς κόσμος κινεῖται ἐνταῦθα διὰ τὸν *θρίαμβον τοῦ πνεύματος*. Ὄθεν τὰ γήινα ἀποτελοῦν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἐξόρμησιν πρὸς τὰ οὐράνια. Διὰ τὴν γονίμως δημιουργοῦσαν ψυχὴν ὁ ἑσωτερικὸς κόσμος αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸν στῖβον, ἔνθα ἀποκαλύπτει καὶ φανερῶνει αὐτὴ τὸ ἐν ἑαυτῇ θεῖον. Τοῦτο τονίζει καὶ ὁ Πλάτων, ὅταν διδάσκη ὅτι ἡ ὄρασις τοῦ πνεύματος εἶναι δευδεστέρα, ὅταν ἡ δύναμις τῶν σωματικῶν ἀρχίξῃ νὰ παρακμάξῃ [« Ἡ τοι τῆς διανοίας ὄψις ἄρχεται ὀξὺ βλέπειν, ὅταν ἡ τῶν ὀμμάτων τῆς ἀκμῆς λήγειν ἐπιχειροῖ » (Πλάτωνος Συμπόσιον 219a)].

Ἄν ἔχουν ἐν τούτοις ὅλα τὰ ἄτομα τὴν ἰδίαν μοῖραν. Μόνον ὅσα ἐκ

τούτων ἐκόσμησαν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς μορφώσεως ἔχουν μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν ἰσχυρότερον παράγοντα τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως. Διότι ἡ μόρφωσις καλλιεργοῦσα τὴν στροφὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον κατεργάζεται τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν, οὕτως, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Πλάτωνος, ἀνώτερον οὔτε ὑπῆρξεν, οὔτε θὰ ὑπάρξῃ [« Ἦς (τῆς ψυχῆς παιδεύσεως) οὔτε ἀνθρώποις, οὔτε θεοῖς τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον οὔτε ἔστιν, οὔτε ποτὲ ἔσται » (Πλάτωνος Φαῖδρος 241c)].

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῆς μορφώσεως στρέφεται ὁ διάλογος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἐκείθεν προτοῦ κατανοῆσαι τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ θεῖον [« ὅταν τις τῷ διαλέγεσθαι ἐπιχειρῇ, ἄνευ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὃ ἔστιν ἕκαστον ὁρμᾷ, κἂν μὴ ἀποστῇ, πρὶν ἂν αὐτὸ ὃ ἔστιν ἀγαθὸν αὐτῇ νοήσῃ λάβῃ, ἐπ' αὐτῷ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει » (Πλάτωνος Πολιτεία 532a, b)].

5. Τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς δημιουργικότητος μαρτυρεῖ, ὡς βλέπομεν, συμπαράστασιν καὶ σύμπραξιν τῶν συναισθηματικῶν καὶ βουλητικῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς. Ἡ ὠριμότης δηλονότι τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου ὀπλιζει τὴν συνείδησιν δι' ἐπιτακτικῶν αἰτημάτων καὶ τοῦτο προκαλεῖ τὴν διέγερσιν ὅλων τῶν συναισθηματικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιταγῶν τῆς ψυχῆς, αἵτινες συγκροτοῦν τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ ὑποκειμένου. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κέντρον τοῦτο παρουσιάζει συνδυασμὸν τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ βουλητικοῦ χαρακτῆρος τῆς ψυχῆς. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου καταδεικνύονται τὰ ἑξῆς :

α') « Ὅτι ἀρμονικῶς συνεργάζονται αἱ πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ καλλιεργηθεῖσαι δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ἡ ἱκανοποίησις ἄλλως τε, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζει τὸ ἄτομον ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὄρων τῆς πολιτιστικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ψυχῆς, μαρτυρεῖ τὴν ἐν τῷ ρηθέντι κέντρῳ ἀρμονικὴν διάθρῳσιν τῶν οἰκείων δυνάμεων.

β') « Ὅτι ἡ σύμπραξις αὐτῆ τῶν συναισθηματικῶν καὶ βουλητικῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς πιστοποιεῖ τὴν κατὰ τὴν πολιτιστικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀτόμου ἐμφάνισιν τῆς ἐλευθερίας τῆς βούλησεως.

Καὶ ναὶ μὲν προσδιορίζεται ἡ βούλησις ἐκ τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος συμπτυκνωθεισῶν οἰκείων δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ἀποτελεῖ ὅμως ἡ διάθρῳσις τῶν δυνάμεων τούτων ὑπόθεσιν τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ πνεύματος τῆς μορφώσεως ἔχει τὴν ἔφεσιν νὰ μετασχηματίσῃ πάσας τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις κατὰ τὴν ἐπιζητουμένην ὑπ' αὐτοῦ πολιτιστικὴν ἀνάγκην. Ἡ ἱκανοποίησις ἐξ ἄλλου, τὴν ὁποῖαν τοῦτο δοκιμάζει ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, ἢ ἡ δυσθυμία, ὑφ' ἧς καταλαμβάνεται ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ἀντιξόδων συνθηκῶν, ὅπως ἀκόμη καὶ ἡ τύψις τῆς συνειδήσεως, ὑφ' ἧς διέπεται, ὅταν ἰδίᾳ ὑπαιτιότητι ἀμβλυθῇ ὁ βουλητικὸς χαρα-

κτῆρ τοῦ κέντρου τούτου, ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητα τεκμήρια, ἐξ ὧν διαπιστοῦται ἢ κατὰ τὴν πολιτιστικὴν δραστηριότητα ἐλευθερία τῆς βουλήσεως.

6. Ἐν τῷ κέντρῳ τούτῳ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, ὅταν ἐπιτύχῃ τὴν μνημονευθεῖσαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν στροφὴν, προκαλεῖ δραστικὰ κατευθυνομένην πέρα τοῦ πνευματικοῦ στίβου. Ἀναφαίνεται δηλαδὴ εἰς τὴν περιπτώσειν αὐτὴν δόνησις τῆς ψυχῆς ἐν αὐτῷ, ἣτις ἐξωτερικεύεται διὰ δράσεως φωτιζομένης ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἰδεώδους. Νέον πλέον μέλημα λαμβάνει τὸ κέντρον τῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, τὸ μέλημα τῆς ἀξιολογικῆς δραστηριότητος. Τοῦτο προσδιορίζεται διὰ τῶν ἑξῆς γνωρισμάτων :

α') Ἀντικατοπτρίζεται ἐν αὐτῷ ἀφύπνισις συνειδήσεως μαρτυροῦσα τὴν καθαρότητα τοῦ βάθους αὐτῆς καὶ δὴ κατὰ βαθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀξιολογικῆς δραστηριότητος. Τὸ βάθος τοῦτο τῆς συνειδήσεως, ἀπληθύνον τῶν γηϊνῶν ἀτελειῶν, ἀποτελεῖ αἰτίαν ὥστε νὰ τιθασεῖ τὸ ἄτομον τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ σώματος. Ἐὰν δὲ ἡ κυριαρχία τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ σώματος ἐπιφέρῃ πλῆγμα κατὰ τῆς κοινωνίας, διότι τὸ Ἐγὼ τίθεται ἀντιμέτωπον ἐκείνης, φθορὰν τοῦ πνεύματος, διότι τὸ σῶμα ἀναλαμβάνει ἐπιδιώξεις, αἵτινες ἀντιστρατεύονται πρὸς τὸ πνεῦμα, καταστροφὴν τοῦ ἱστορικοῦ χρέους, διότι ἀδιαφορεῖ τὸ ἄτομον πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἀπαιτήσεις, καὶ ἰδίαν ἐκμηδένισιν, διότι προκαλεῖ τὴν ἐξουθένωσιν τῶν ὑγιῶν ἀντιλήψεών του καὶ τὴν φθορὰν τῆς ζωτικότητός του, ἀντιθέτως κατὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βάθους τῆς συνειδήσεως κρατοῦσα ἢ ψυχὴ ὡς σταθμὸν ἐσωτερικῆς ἐνεργητικότητος τὸ μνημονευθεὶς κέντρον ἀξιολογικῆς δραστηριότητος καλλιιεργεῖ τὴν ἐξιδανικεύσειν τῆς κοινωνίας, διότι τὸ Ἐγὼ ἀποτελεῖ φορέα τῶν ἀξιών ἐκείνης, τὴν ἀθανασίαν τοῦ πνεύματος, δεδομένου ὅτι ἐκμηδενίζονται αἱ ἐπιδιώξεις τοῦ σώματος, τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱστορικοῦ χρέους, διότι πραγματοποιοῦνται τὰ αἰτήματα τῶν παραδόσεων, καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς προσωπικότητος, δεδομένου ὅτι τὸ ἄτομον δρᾷ γενικῶς κατὰ τοὺς προσδιορισμοὺς τῆς καθαρᾶς συνειδήσεως. Ὅταν δὲ τὸ σῶμα μετὰ τῶν δυνάμεών του ἀποτελέσῃ ὄργανον τοῦ πνεύματος, τότε ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς ἀνακύπτει ἢ τάσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἣτις ἀκριβῶς πιστοποιεῖ τὴν ἀφύπνισιν τῆς συνειδήσεως.

β') Ἀποβαίνει τὸ ἴδιον κέντρον κίνητρον πρὸς πραγματοποιήσειν τῶν οἰκείων πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου ἀξιών. Τὸ κέντρον δηλαδὴ τοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὰς ἀξιολογικὰς βιώσεις, ἀπαιτοῦν στροφὴν τῆς ψυχῆς ἐξ αἰτίας τῆς καθαρότητος αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνόητα τῆς ἰδέας, συνδέεται πρὸς ὄρισμένον περιεχομένον δραστικῶς, ἣτις ἀποκαλύπτει τὸ εἶδος τῆς κυριαρχοῦσης ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῇ ἀξίας. Καὶ ναὶ μὲν δέχεται τὸ κέντρον τοῦτο καὶ ἄλλας ἐπιδράσεις, διότι ζῆ τὸ ἄτομον τὰς ἐπιρροὰς τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Τὸ καθαρὸν ὅμως συνειδέσθαι κρατεῖ ὑπὸ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀπόχρωσιν τὸ ἀναμφισβήτητον κύρος του.

Τοῦτο ἔχει ὡς συνέπειαν ὅτι ἀποβαίνει τὸ ἄτομον διὰ τῆς ἐνδεδειγμένης δράσεώς του ἰδανικὸς φορεὺς τῆς ἐκάστοτε ζωῆς.

Ὅθεν ὁ λόγος εἰς τὸ κέντρον τοῦτο τῆς πολιτιστικῆς ἢ τῆς ἀξιολογικῆς δραστηριότητος θέτει ὡς ἀντικείμενον ἐπισκοπῆσεως τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα, ἥτις διὰ τοῦ καταλλήλου προπαρασκευαστικοῦ σταδίου ἀποκτᾷ τοιαύτην ἀνθησιν, ὥστε ἡ ἀτομικὴ ὑπόστασις νὰ ἔχη οἰκείωσιν πρὸς τὴν ὑπερατομικὴν καὶ ὑπερχρονικὴν ὁλότητα. Εἶναι ἡ οἰκείωσις ἐκείνη, ἥτις κατὰ τὴν Πλατωνικὴν θεωρίαν τῆς ἀναμνήσεως ἐπιφέρει συνδιαλλαγὴν τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως πρὸς τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἥτις, ὡς ἐκ τούτου, καλλιεργεῖ δρασιν συμφωνοῦσαν πρὸς τὰς αἰωνίους ἀρχάς. Ὅθεν τὸ κέντρον τοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τοῦ ὑπερχρονικοῦ ἰδεώδους.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ